

ХАТА – ВАЖЛИВИЙ ВИХОВНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Циганок О. О.

**Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання**

ORCID: 0000-0003-0898-6882

+380976172850

ksana-vania@ukr.net

Житло – один з найбільш значущих компонентів традиційно-побутової культури будь-якого народу. Це певний мікрокосм, у замкненому просторі якого проходить родинне життя: тут споконвіку відбуваються різні трудові процеси – готують їжу, відпочивають, святкують сімейні події та відправляють обряди, в ньому зосереджуються всі численні зв'язки і взаємини між членами сім'ї.

Великий вплив на основні конструктивні елементи української хати мали не лише природні умови, а й світоглядні уявлення нашого народу. Вивченням цієї проблеми займалися А. Афанасьєв, Г. Булашев, А. Байбурін, Е. Бломквіст, З. Гудченко, А. Данилюк, Т. Косміна, В. Кузь, І. Мойсеїв, О. Прігарін, Р. Радович, П. Раппорт, Б. Рибаків, Р. Свирида, Н. Сивачук, С. Таранушенко, П. Юрченко.

Дослідженням українського житла, звичаїв та обрядів пов'язаних із ним займалися історики, етнографи, фольклористи Ю. Гошко, З. Гудченко, І. Гребінь, А. Данилюк, Т. Косміна, С. Павлюк, В. Самойлович, П. Юрченко та ін. Слід особливо відзначити дослідницькі нароби В. Скуратівського «Берегиня», «Місяцелік», «Вінець», «Свят-вечір», «Русалії» тощо, М. Дмитренка «Словник символів», Ю. Гошка «Лемківщина», «Бойківщина», «Гуцульщина» тощо.

Хата для українця – це природне виховне середовище, яке має на людину вплив упродовж усього її життя. Здавна вона асоціювалася зі схованкою добра. Дім давав можливість людині отримати на маленькому просторі можливість реалізувати дану Творцем свободу волі і створити той світ, який відповідав би його морально-духовним цінностям, потребам і звичкам. Побудувати дім означало не тільки закласти фундамент і викласти стіни, але й створити родове вогнище, народити дітей і виховати їх віруючими, високодуховними людьми на прикладах добропорядності [2, с. 3].

«Традиційна українська хата – це колиска нашого народу, де творилася його журлива і оптимістична доля, жеврів і вибухав його гнів, напиналися струни болю, складалися пісні та легенди, де люди переймалися буденними клопотами, кохалися, народжувалися і вмирили, щоб поступитися місцем прийдешнім поколінням» [4, с. 281].

У колядках, знаходимо славослів'я-панегірики господарю, господині та їхній господі:

*Гой ти, наш пане, пане Іване,
У тебе в домі, так як у раю:
У тебе верби й груші родять,
У тебе сини у царя служать...
У тебе воли все половії,
У тебе столи калиновії,
У тебе плуги все золотії,
У тебе двори все кедровії,
У тебе столи калиновії і т.д.
про лани, хліби, вівси, коні, воли,
скрині, жупани тощо [3, с. 14–17].*

Щоб з'ясувати глибинний вплив хати як виховного простору на людину, необхідно розглянути її як архітектурну праматір пристанища людського, джерело нашої історичної пам'яті. У світоглядних уявленнях наших пращурів хата за світовою вертикаллю подібна до дерева життя: підмурок, призьба –

корені, стіни – стовбур, дах – верхів'я. Призьба підводилася чорним кольором, оскільки символізувала межу між «тим» світом, де спочивають пращури, і «білим світом», який презентувався білими стінами. Сволок символізував небо, це основний серединний брус, на якому тримається стеля; виготовляли його з дуба або з липи. На ньому вирізьблювали дату побудови хати, іноді рік народження господаря, священні знаки на зразок кола з шестигранною розеткою всередині, так зване «колесо Юпітера», яке з часом замінив восьми кінцевий православний хрест, а в чистий четвер на сволоку накопчували свічкою хрести.

Найсвятішим місцем у традиційній селянській хаті є покуть, що розташовується по діагоналі від печі на перетині східної і південної стін. У давнину тут вивішували вишиті рушники і писанки. Після прийняття християнства тут розміщували ікони із зображеннями Ісуса Христа і Божої Матері, до яких рушники вже були просто прикрасою, ознакою особливої поваги. Всі важливі події в родині відбувалися, біля покуті: весільний посад молодих, перша купіль немовляти, прощання з покійним. За іконами на покуті клали священні реліквії: свячену вербу, шматочок свяченої паски, громничу свічку, свячену воду. Тут ставили Дідуха на Різдво, молилися у щасливий час і лиху годину, присягалися, давали обітницю, просили благословення. Коли заходили до хати, то, знявши шапки, до покуті хрестилися.

Хата для української дитини – центр всесвіту, його осердя. Вона – аналог людини з «Богом у серці» – вівтарем. Саме тут, у хаті, відбувається перша інтимна розмова з Богом, перша зустріч з вічними питаннями: «Що є життя?», «Хто є людина?», «Що таке страх перед Богом?», «Які вони, Божі заповіді?», тут звучать полум'яні монологи юного серця, звернені до Господа, бо «без Бога ні до порога». Релігійному вихованню надавалося великої уваги в українській родині, і хата з покуттю були тим простором, міні-храмом, де відбувалася перша зустріч дитини з Богом.

Віра з'являється через спілкування з Богом – молитву. Якщо людина молиться, вона починає відчувати присутність Бога в своєму житті, і їй уже не

потрібні інші докази Божого існування, звертаючись до Господа, кожен отримує по своїй молитві [2, с. 49].

Перебування дітей разом із батьками у стані молитви єднає їх у неподільне ціле. «Ібо где двое и трое собраны во имя Мое, там Я посреди них», говорить Господь [Біблія, МФ 18, 20].

Якщо дитина щодня бачитиме, що для її батьків молитва є частиною життя, душевною необхідністю, що вони моляться неспішно, вдумливо, пропускаючи кожне слово через серце, а не відбуваючи якусь повинність, це буде найкращою школою молитви, а здобуті у дитинстві знання і засвоєні правила поведінки зберуться на усе життя.

Про це у 3 ст. н. е. говорив Тертуліан: «Як приємно, коли два серця єднаються у спільній надії, в одній вірі, в одному законі! Вони як діти одного батька, як раби одного Господа: немає між ними ніякого розбрату або розколу ані в душі, ані в тілі. Вони двоє в єдиній плоті: де плоть єдина, так і душа єдина. Вони разом моляться, разом припадають на коліна, разом постяться; взаємно підтримують і направляють один одного. Вони рівні в Церкві і в спілкуванні з Богом, порівно ділять піст і достаток, нічого один від одного у таємниці не мають...» [2, с. 51].

Отже, в українській хаті відбувалося єднання з Богом, укріплювалися міжпоколінні зв'язки, завдяки спільному читанню молитов, псалмів, книг про життя святих та мучеників, інших релігійних текстів виховувалася повага до старших людей, родичів і просто чужих людей, формувалися моральні та духовні цінності.

Феофан Затворник радив: «Нехай почуття отримують перші враження від священних речей: ікона і світло лампади – для очей, священні пісні – для слуху. Дитя ще нічого з того, що у нього перед очима не розуміє, проте звекає до цих предметів. За почуттями і перші вправи уяви будуть священні...» [6]. Поступово у дітей сформується духовний імунітет до спокус сучасного життя.

На закінчення хотілося б навести слова Святителя Філарета, митрополита Московського, який називав мудрими і щасливими тих батьків, які своїм

життям, поведінкою, вірою зуміли зародити у дитячих душах «почуття благоговіння, віри і Любові до Бога і Христа» [7].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія
2. Иеромонах Иов (Гумеров), священник Гумеров П. Дом христианина : Традиции и святыни. М. : Изд-во Сретенского монастыря, 2010. 64 с.
3. Календарно-обрядові пісні / Упоряд., приміт. О. Ю. Чебанюк. К. : Дніпро, 1987. 392 с.
4. Кузь В., Сивачук Н. Хата як виховний простір. Основи народознавства // Укл. І. Терешко, В. Гончарук. Умань : Алмі. 2011. 344 с.
5. Мойсеїв І. Храм української культури : (Філософія семіосфери) : Посібник-дослідження. К., 1995. 464 с.
6. Святитель Феофан Затворник (Говоров), епископ Вышенский. Путь ко спасению. М. : Правило веры, 2006.
7. Святитель Филарет, митрополит Московский. Беседа по освящении храма Святителя Стефана, епископа Пермского, в доме Московской 1-й гимназии // Слова и речи. Т. 5. М., 2008.